

trek ooswaarts gegaan, en in die lig van die Groot Trek is dit ^{juis} hierdie uitbreiding wat ons die meeste interesseer, aangesien die Vootrekkers later uit die voorbije streke koers na die noorde sou neem.

In die ~~eerste~~ ^{beginjare} van die agtiende eeu het die eerste boere hulle weg oor die moedige Hottentotskollandberge gewentel om met hulle vee ten ooste daarvan te gaan wei. Hulle volg die natuurlike pad wat die Sonderendrivier aanwys; hulle gaan dan deur die Breërivier, en trek vervolgens al langs die Langeberge af. Hierdie dele moes spoedigh betreklik goed bewoon gewees het, want reeds in 1745 is die distrik Swellendam gevorm, ~~en~~ ^{terwyl} in die volgende jaar ~~is~~ 'n begin gemaak ^{is} met die stigting van die historiese dorp.

In die volgende dertig jaar toon die vootrekkers-veeboere hulle nog altyd baantruis in elke sin van die woord: ongeveer 1760 betrek hulle die ongbare grond van die berg-begrensde Langhloofstreek, en 'n paar jaar later kyk hulle reeds op die waaies van die Gamtoos. Maar nog altyd gaan hulle voort, verder en verder sou-op se kant-toe, oor die Sondagsrivier tot aan die Boemansrivier en die bo-loop van die Vis. ~~stroom~~.

Maar ook hierdie voortskuiwing word nou belemmer. Waar die boere tot dan toe maklik saam met die bergreus kon voorttrek, het hulle nou meer dwars bergwalle teengekom, wat hulle natuurlik wys na die noorde sou dreef. Dit is egter gladnie die enigste, en op verre na ook nie die vernamste ~~is~~ ^{is} rede nie; in die omgewing van die Boemansrivier het hulle met 'n magtige ~~reus~~ ^{reus} yand kennisgemaak —

die Bantoe. Hiernaas tree in minne faktor in ons geskiedenis op, wat nog sowel vir die oorskuld as vir die volk ongekende probleme son oplewer.

Dit was dus veral die botting met die Bantoe wat sommige van die voorste trekboere die jare na die voorde laat keer het, d'êr gaan hulle nou die nodige wereld vir hulle groeiende kuddes soek. Hulle begin hul anderkant die Sneeuberge te vestig - ongeveer waar die Seekoerivier ontsping - en vandaar stoot hulle stadig in die rigting van die Oranjerivier. Hierdie dale, die huidige distrikte Middelburg, Steynsburg, Albert en Colesburg, wat later met hulle voornitstrewende werinboordery roem son verwerf; het ons voorvaders ongeveer die jare 1780 - 1825 ontshut - en vir ons bewoonbaar gemaak.

Die Afrikane-pioniers het hulle ook vir deur die Oranji laat keer vir die land anderkant die Stadhouerstrroom het gewemel van die wild, en die boer se jagtshart kon die verlokking nie weerstaan nie. Nog lank vóór die Groot-Trek bring boere-jagters diep in die Transorangi in; Gerrit Hanger en Paul Bester wat in 1821 met hul vriende die wildspoor langs die boonste ~~walde~~ ^{walle} van die Caledon gaan volg het, was bv. die eerste witmense wat moetherk - destyds die onbedruidende hoof van 'n verho^ugse, armselge volk - ooit gesien het.

Hier alleen die wild nie, maar ook die gelowende graavlaktes anderkant Grootrivier het die boer se hart gesteel. Wanneer meddoinlose draogtes die groen weivelde van die voorde die Kolonie vergeel en verdor het, het die boere dikwels in die land tussen Grootrivier en die

Modderoewer nitreding gaan soek. Gewoonlik
 vertoef hulle slegs tydelijk ^{daar} maar ~~best~~ ^{enkele jare}
 vóór die Groot Trek het 'n aantal gemene
 hulle ook reeds permanent op die regterewer
 van die Caledonowier neergeset, in plek
~~wat hulle~~ Zevenfontein genoem het - di later
 Bersheba-sendingstasie.

ons het van die vernaamste mylpale
 langs die wêi van die Eerste Voortrekkers
 opgerig; vervolgers moet ons probeer om
 hulle - en by intstiek diegene van die
 oosgrensstreke - van naderby te leer ken.

Die vinnige verspreiding van die binnelander
 boere het steeds die misnoei van die
 Kaapse regering opgewek. Hulle raak onder
 die beskawingsinvloede uit, so het die
 Regering ^{in 1770} luid verklaar, maar wat by die
 owerheid ongetwyfeld die meeste besorgdheid
 gebaar het, kan in mens ~~aan~~ agte kom
 as ~~die Kaapse regering~~ ^{die Kaapse regering} ook so terloops ~~aanstip~~ ^{aanstip} dat
 die grensmense geen rekwisite op land
 grond betaal ~~moet~~ ^{moet} ~~aan~~ ^{aan} ~~die Kaapse regering~~
 word die hoogste woord met die minste ophef
 gespreek. Landdroos en Heemraade van Stellenbosch
~~het~~ ^{ken} dus opdrag ~~gegee~~ ^{gegee} om die saak te
 ondersoek. Heemraad Myburgh het juis op ~~die~~ ^{vertrek}
~~die Kaapse regering~~ ^{na} "dieselvs vier plaatsen in
 d'oostelike ^{gestaan} continge" ~~te~~ ^{en dit hoef}
~~ons dus nie~~ ^{nie} te verwonder dat sy ampbroers hom
 tegelykertyd met die taak belas het.

Myburgh was nie die man om gras
 onder sy voete te laat groei nie: by spring
 weg na ^{die grens} ~~d'oostelike continge~~, en ^{na kort}
~~maande~~ ^{tyd} later staan hy, skryfstuk in
 die hand, voor in die vergadering van
 Landdroos en Heemraade op Stellenbosch om met

gesag te praat over "d'oostelike contrij".
 Anderkant die oosgrens, dus buiten die Kolonie,
 het hy 'n hele aantal boue met hul
 gesinne aangehoef. Agter "de bruijns hoogte"
 die volgende: "Lowies Nel, Jacobus Potgieter,
 Frans Labuschagne, Willem Prinslo d'oude, Hendrik
 Knieger, Claas Prinslo d'jonge, Hannes Kloppers
 en Jan Nortie". Verder vind hy "aan en op
 den Sneeuwberg": "Pieter Nel, Jan Coetzer d'oude,
 Philip Bota, Christoffel Bota, Hellegat Muller,
 Tennis Bota, Cornelis Besuijdenhond, Jan
 Oosthuysen d'oude, en Jan Oosthuysen d'jonge".
 Aan die Sondagsrivier: "Willem Bota, Frederik
 Bota d'oude en Jan d'Plesie". Tindelik,
 asof Coert Grobler amper verget geby het,
 laat ~~h~~ ons reysman volg: "als meede aan
 deese syde onder de voorn. bruijns hoogte,
 nog eenen Coert Grobbelaar" 1)

Op die vraag van Myburgh waarom die
 mensse buiten die Kolonie getrek het, het
 hulke kort en bondig geantwoord dat hulke
 dit "absoluut van tyd tot tyd hebben
 moeten doen, wegens gebrek ter bekoming
 van goede plaatsen, waarop zij hun
 bestaan zonden kunnen vinden, soo ten
 sprigte van wijde als water voor hun
 vee". ~~Die~~ Die ou verboer se geluk was
 nou eenmaal ten vousti verbonde met
 die melvaart van sy veestrotte; as dit
~~met~~ ^{daarmee} ~~afstropen~~ ~~en~~ ~~beste~~ ~~ni~~ ~~goed~~ ~~gegaan~~
 het nie moes hy overwylde raad maak.
 Netsoos voorteen al die geval was, het die
~~Die regering het~~ ~~hurdie~~ ~~deur~~, ~~outsoos~~

1) Die name word hier gestroef netsoos hulke in die rapport
 van Myburgh voorkom. Vgl. Kaapse Archief, C. 309; Memorien,
Rapporten etc., 1773-1775, pp. 455-456.

Navolgens

~~Atz~~ stil hulle hul vernaauste versoek: „Mw E. en agtbaaren onse begeerte met alle nedrigheid op te offeren of het mooschien moogelijk waare ons om onser bede willen te begunstigen, met een Predikant, en Landdrost“.

Treffender en kragtiger bewys dat die Eerste Voortrekkers liefhebbers van wet en orde en liefhebbers van hulle godsdiens was, kan 'n mens nie verlang nie. In hulle versoekstuf probeer hulle hoegenaamd nie om materiële voordele te ~~erlang~~^{vervang} nie, maar hulle gees slegs om die voorregte van 'n beskaafde gemeenskap te erlang. Hulle verklaar hulle selfs bereid om ook hulle deel by te dra: „aangaande tot den Bouw van Kerk, Predikant en Landdrost Huys daar toe offereren wij ons Houd en Steenen, op de Plek te besorgen waar Mw E. en Agtbaaren het op sijn beste sal behalgen“.

Op die versoekstuf versygn daar die name van 34 burgers, maar die petitionarise verklaar dat baie wense, ~~weens~~ „de Klijntijd des Tijds“, nie in die geleentheid was om te teken nie, ~~alhoewel~~^{en} hulle ~~se~~^{troufel} ~~daaraan~~^{troufel} nie „dat er nog veele reedelyke Sielen te vinden sullen wesen die dit selfde klyne versoek van Herten sullen wenschen“. Verder onder die ondertekenaars staan die naam van Adrian van Jaarsveld — hy was soude troufel een van die kopstukke van die beweging; ~~hy~~^{later} sou ^{hy} as trouflossier ~~later~~ op die grens ^{not out} raem verwerf.

↔ Hierby word faksimilees van 'n paar van die handtekeninge geplaas. Uit die handtekeninge, met soos uit die spelling en taal van die petisie, blyk dat die

betrekkende persone nie wense was wat die
 voorreg van 'n mitgebrude letteronderrig
 geken het nie. Dit sou egter 'n onvergeeflike
 oppervlaktigheid was as 'n mens — soos
 kwaadwilliges al wel gedaan het — op grond
 daarvan tot die gevolgtrekking ~~kom~~ kom
 dat die grensboere maar half-beskaefde
 wesen was. Intendeel, dit sprak boekdele vir
 die vaders en moeders van die Voorbuiters dat
 hulle daar op die afgelei grense, ver buite bereik
 van die gewone beskawingsinvalde, daar waar
 hulle in alles byna volkome aan hulself
 oorgelaat was, nie analfabeet geword het nie
 en die verbewe behoefte gevoel het
 waaraan hulle sneetskrif oorvloedig getuig. ²⁾

Toe goewerneur Van Plettenberg 'n ^{brief} ~~part~~
 later op reis deur die binneland gegaan het,
 en veral die oosgrensboere besoek het, kon
 hy homself oortuig dat die burgers in
 hulle verroeksnif heel hartgrondige wense
 mitgespreek het. "Meest al waren zij zedig,
 redelyk wel onderleid", so teten hy in sy
 reisjoernaal aan, "en sterk verlongende na
 eenen Leeraar, zo om 't nut van den
 openbaaren Godsdienst, als om 't gebruik
 der H: Bondzegelen; Zij wenschten mogelyks
 dat over hun verre geleegen Landstreek
 eenen Drost of ander Amptenaar de Regering
 representeerende, mochte werden aangesteld".

Pas na die terugkeer van die goewerneur
 aan die voet van Tafelberg brak die eerste
 Kafferoorlog uit. Aanvanklik het die intendant

2) Die petisie tesame met 'n ⁱⁿ ~~in~~ begheludende brief van
 die burgers is te vind in die Kaapse Archief, C. 311:
Memorien, Rapporten etc., 1778, pp. 427-436.

Kaffers woen geplunder en gewoor, sodat die boere van die Bosberg af tot aan die see waar gelyk het, maar dankby die vinnige en kragtige optrede van ~~Adriaan~~ ^{veldkornmandant} Adriaan van Jaarsveld ~~was in die middel van 1780 as sodanig aangelede was~~ kon die boere in Julie 1781 na hul plase terugkeer want die laaste invallende Kaffer was toe reeds met die Kolonie gedryf.

Rus en vrede son die grensbewoners epter nie tank bestore woen nie; ~~die~~ ^{die} tyd het aangebreek dat hulle as 't ware met die geweer in die hand hulle boerdery woen voortset. Gouerneur van Plattenberg het reeds van die Boesmans gepraat as "swewende en woeste, dog in haer doen zeer doortrapte Menschen", en om die lot van die grenswoon ^{ing} ~~was~~ meer te versuim het woen ook die soewel gevaerliker Kosas bygekomen. Kort na die stigting van Graaff-Reiniet verklaar die plaaslike landdroos dat die inboorlinge so ~~veel~~ ^{brutaal} geword het "dat 't niet zelden gebeur, dat zij meening een der Ingeseetenen eens slaaps tot een armoedige staat gebragt ziet"

Gulke toestande het daartoe meegewerk dat "manhafte krijgsofficieren" sonder vermin aangestel woen word. Soos voor die hand lê, vind ons onder hulle eens en veral Adriaan van Jaarsveld, maar vervolgens ook Jacobus Gustaaf Tregardt (in woen van die eerste Voortrekkerleier), Carolus Johannes Tregardt (vader van Louis Tregardt) en Tjaart van der Walt (die alom-gerespekteerde kornmandoleier wat tydens die derde Kafferwoerlog in Feb. 1802 in seun verloor het-

were thus saved from perishing by the supplies of sheep and game which they received from the farmers."

ook mit die pen van Thomas Pringle, wat nou die hoof van 'n aantal Skotoe landverhuusers in 1820 na Suid-Afrika gekom het, het ons belangwekkende mededeelings oor die boere in die oostelike dele. Hy getuig van hulke opregtheid en openhartigheid, en vertel o.a. hoedat hulke, gewoonlik pas na hul kennismaking met die besoekende vreemdeling, belangstellend na sy welstand, sy familiebetrekkinge en sy vriende verneem, — die besoeker word selfs nie sy onderdom gespaar nie! Pringle was verstandig genoeg om te weet dat dit hoegenaamd nie onbegrip of onbeskoftheid ~~was~~ ^{antoon} nie. Hy het die om soms in tantes verstaan en op sy beurt sulke persoonlike vrae gestel, "to all of which," ^{"and by so,} "they not only replied with the utmost openness, but seemed highly pleased with my frankness".

As laaste getuie ^{kan} ~~was~~ Andrew Steedman opgeroep word, iemand wat in die loop van 'n tienjarige verblyf in Suid-Afrika grondige studies oor ons land gemaak het. Hy het o.a. met die boere op die noordgrense kennisgemaak en woen dat dit gewis nie van hulke gesê kan word dat hulke hul beskawing verloor het nie. Treffend spreek hy hom oor hulke mit waar hy sê: "a kind and liberal disposition is the distinguishing characteristic of these simple and open-hearted people".

Al hierdie segsmanne maak teweens melding van die buitengewone gawigheid en uitgesproke godsdienstigheid van ~~die~~ die

grensovere. Van niemand minder as John Barrow
 het ons die volgende veelzeggende verklaring:
 "there is one virtue in which they eminently
 excel — hospitality to strangers. A
 countryman, a foreigner, a relation, a friend,
 are all equally welcome to whatsoever the
 house will afford" — Nu as Barrow so praat,
 kan ons wett dat hulle gemyheid
 welk ongeëwenaard moes gewes het.

Omtrent hulle godsdienste hoef hier nou
 nie meer veel gesê te word nie; ~~wat~~ ons
 het reeds genou hoe onmisbaar hulle 'n
 leraar en 'n herkyebou geag het. Die aangehaalde
 getuies deel ook mee dat die Bybel sy
 besondere plek in die huishoudings ingeneem het,
 en dat dit vir die binnelandse boer 'n
 rigskoer in hulle alledaagse lewe ~~gewes~~^{was}
~~het~~. Die Heilige Skrif was die vaste rots
 waarop hulle in die see van barbaerdom
 gestaan het, en wat hulle teen morele
 onttaarding en uiteindebbie ondergang gerywaer het.

Ten slotte: ~~was die vraag of die~~ ^{historiese} ~~Wat~~
 is ~~die~~ ^{die} betekenis van ~~die~~ ^{die} Eerste
 Voortrekkers gewes? Eerstens kan gesê word
 dat hulle die mees was wat die ongebende
 en gewaarde wie na die binneland van
 die Kaapkolonie betree het, en wat die
 onbekende gebiede vir die beskawing
 geopen en vir blankes bewoonbaar gemaak
 het. Dit het hulle nie soos vir hulle
 nie, maar veral vir die nageslag gedoen.
 hulle was die baanbrekers wat die rotse en
 die boomstamme ^{moes} verwyder & in die terrein moes
 voorberei, ~~het~~ vir die nageslag om later
 te saai en te plant en te oes.

Verder het hulle wett al die moedlike

probleme van ons ontegensame en ongestemde
 bineland kennisgemaak en by ewarig gelyk
 hoe om suksesvol daarmee te kamp. Hulle
 kinders wat later geforseer sou word om
 hoers na die voorde te kies, en wat op hulle
 bent as baanbrekers daar met desgelike
 probleme te kampe sou ky, sou dus nie
 onvoorbereid gewang word nie. By die voortrekkers
 van die Kaapse bineland — dus nog jare
 voordat die Groot-Trek werklik begin het —
 is die trekbesges en die trektermoed
 gevorm; daaronder sou die Groot-Trek nie
 denkbaar gewes het nie.

Eindelik is die voorttrekkende Kaapse verboere
 van belang omdat hulle die fondament
 gevorm het waarop later s'n pragtige bouewerk —
 die Boerepublike van die voorde — verry het.
 Dit is ongetwyfeld 'n gelukkige feit dat die
 eenvoudige verboere, met hulle liefde vir
 wet en orde en vir hul kerk, met hulle
 selfstandigheidsin, hul menskeiwendheid,
 openhartigheid en gasvryheid, mitworse was
 om die grondslag van die bevolking van ons
 bineland te vorm. Die Geskiedenis het
 oor en oor ^{die reël} bewys dat ~~die~~ ^{redelike,}
 hardwerkende mense die gestigste
 bevolkingstems in 'n nuwe land ^{voorwaer}
 uitmaak — en Suid-Afrika is ^{op hierdie} geen
 uitsondering ~~hier~~ ^{reël} nie.